

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРИСКОРЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

В. М. Русан, к. е. н., с. н. с., головний консультант відділу секторальної економіки центру економічних і соціальних досліджень НІСД

Л. А. Жураковська, головний консультант відділу секторальної економіки центру економічних і соціальних досліджень НІСД

У записці наголошено на проблемі невідповідності стану розвитку інфраструктури аграрного ринку в Україні потребам зростаючого виробництва сільськогосподарської продукції. Запропоновано першочергові заходи державної політики щодо розбудови інфраструктури аграрного ринку як важливого елементу забезпечення ланцюгу зберігання продукції та її реалізації, а також чинника посилення взаємодії між виробниками, посередниками і споживачами сільськогосподарської продукції.

У 2021 році очікується високий урожай сільськогосподарських культур – він прогнозується на рівні понад 70 млн т зернових та зернобобових культур. Це підтверджують показники поточного збору сільгоспкультур: на 1.10.2021 в Україні зібрано 480529,7 тис. ц зернових і зернобобових культур, що на 83857,4 тис. ц або 21,1 % більше порівняно з показником на відповідну дату 2020 р. Аналогічна ситуація спостерігається і за іншими культурами, зокрема: ріпаком – збільшення на 14,2 %, овочами – збільшення на 6,7 %.

Зважаючи на зростаючі обсяги виробництва сільгосппродукції, важливо забезпечити розвиток інфраструктури її належного зберігання та реалізації.

Нині характерною особливістю процесу реалізації сільськогосподарської продукції в Україні є невелика ємність первинного ринку, тобто поставок продукції товаровиробниками безпосередньо переробним підприємствам, і зростаючий із року в рік обсяг вторинного ринку – посередництва. Так, у 2020 р. переробними підприємствами було куплено у сільськогосподарських підприємств 15,3 % (272,7 тис. т), а у господарств населення – 0,6 % (10 тис. т) сільськогосподарських тварин від

загального обсягу їх надходження (1778,2 тис. т).

Потужності інфраструктури зберігання сільгосппродукції, зокрема мережі зернових елеваторів та системи зернової логістики, також є недостатніми. У 2020 р. обсяг потужностей одночасного зберігання зернових, зернобобових та олійних культур в Україні становив 78,3 млн т (на 2,5 % або 1,9 млн т більше, ніж у 2019 р.). З них 46,6 млн т потужностей належало агровиробникам і 31,7 млн т – підприємствам, які переробляють і зберігають сільгосппродукцію¹. Загальна структура елеваторного ринку на кінець 2020 р. була такою: металеві силоси – 46,5 %; підлогові склади – 34,8 %; бетонні елеватори – 18,7 %. При цьому, лише сучасні металеві елеватори дають змогу якісно обробляти і зберігати зернові. Як наслідок, за експертними оцінками, Україні не вистачає 25 млн т потужностей зберігання зерна². За оцінками компанії Pro-Consulting³, на початок 2021 р. Україна була забезпечена елеваторними потужностями на 66,3 % відносно рівня врожаю зернових. Загалом, через неефективну агрологістику наша країна втрачає 15-30 % врожаю.

Потужного поштовху розбудові інфраструктури агроринку може надати розвиток збутової кооперації. Це питання є важливим, оскільки господарства населення, які є домінуючою групою виробників основних видів овочевої й плодово-ягідної продукції, через фінансову обмеженість можливостей застосування сучасних технологій вирощування та зберігання, сортування та пакування продукції самостійно не спроможні сформувати великі партії товарної продукції для реалізації в мережах роздрібною торгівлі, а тим більше – за кордон.

Проте сільськогосподарські кооперативи наразі не набули поширення серед сільгоспвиробників. На 1.01.2021 кількість сільськогосподарських кооперативів в Україні становила 2279 од. (з них 1000 виробничих, 1279 обслуговуючих). Порівняно з показниками станом на 1.01.2018 їх кількість збільшилася на 210 од. (виробничих – на 4, обслуговуючих – на 206).

Слід відмітити, що в умовах децентралізації та розвитку територіальних громад потенціал сільськогосподарської кооперації може набути нового імпульсу розвитку, адже громади можуть стати ініціаторами утворення кооперативів, формуючи у них попит для забезпечення об'єктів невиробничої й соціальної сфер продуктами харчування.

Світовий досвід свідчить про високу ефективність сільськогосподарської кооперації для забезпечення процесу реалізації продукції. Так, постачанням сільгосппродукції в багатьох країнах світу (серед яких Великобританія, Німеччина,

¹ Ємність банок: виробники елеваторів прогнозують зростання споживання сталі. 12 Липня 2021- <https://gmk.center/ua/posts/iemnist-banok-virobniki-elevatoriv-prognozujut-zrostannya-spozhivannya-stali/>

² <http://agroportal.ua/news/novosti-kompanii/issledovanie-v-ukraine-ne-khvataet-25-mln-t-elevatornykh-moshchnosti/>

³ <https://pro-consulting.ua/pressroom/rynok-zerna-i-elevatornyh-moshnostej-ukrainy-doklad-analitika-pro-consulting-na-konferencii-elevatory-i-skladskaya-logistika>

Данія, Ісландія, Італія, Нідерланди, Норвегія, США, Фінляндія, Франція, Швеція) займаються обслуговуючі та виробничі кооперативи⁴. При цьому фермери намагаються реалізувати сільськогосподарську продукцію після її первинної переробки і навіть довести її до стадії кінцевого споживання⁵.

Держава володіє низкою інструментів та інститутів, за допомогою яких може прямим або непрямим методами впливати на стан розвитку інфраструктури аграрного ринку, проте їх використання й функціонування наразі не є ефективними. В Україні є 4 державні підприємства, від якісного функціонування яких може залежати стан аграрного ринку:

– *Державна продовольчо-зернова корпорація України (ДПЗКУ)* - один з найбільших учасників аграрного ринку України, лідер серед операторів ринку зберігання зернових та олійних культур в Україні, до якої входять 24 елеватора, 18 комбінатів хлібопродуктів. Водночас, у 2020 р. корпорація звітувала про збиток розміром 5,8 млрд грн (у 2019 р. збиток склав 1,55 млрд грн, у 2018 р. - 1,47 млрд грн.)⁶ З початку 2021 р. ДПЗКУ зазнала 1 млрд грн збитків від продажу зернових за заниженими цінами⁷;

– *ПАТ «Аграрний фонд»* - спеціалізується на закупівлі зернових за форвардними контрактами, продажі мінеральних добрив, зерна та борошна. Незважаючи на те, що ПАТ «Аграрний фонд» у 2020 р. отримало 2,2 млрд грн виручки (чистого доходу), операційний збиток за цей період становив 264,5 млн грн, а чистий збиток – 314 млн грн⁸;

– *Державна спеціалізована бюджетна установа «Аграрний фонд»* створена у 2002 р., щоб впливати на цінову політику в АПК. Проте за час свого існування компанія не провела практично жодної товарної чи фінансової інтервенції⁹;

– *Державне агентство резерву України (Держрезерв або ДП ДАРУ)* – формує, розміщує, зберігає та поновлює (освіжує) запаси державного резерву. Проведений внутрішній аудит компанії у 2020 р. засвідчив відсутність 150 тис. т зерна на понад 800 млн грн, а сам Держрезерв є заповненим на 3 % від норми накопичення, тобто

⁴ Регулювання сільського господарства та АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vuzlib.net/dre/14.htm>

⁵ Організація зберігання, переробки та реалізації продукції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-122/doc-199/>

⁶ За 2020 рік Продовольчо-зернова корпорація отримала 5,8 мільярдів збитку. Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/16/673072/>

⁷ ДПЗКУ від початку 2021 року зазнала 1 млрд грн збитків від продажу зернових за заниженими цінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/769088.html>

⁸ <https://agropolit.com/news/20489-at-agrarniy-fond-u-2020-rotsi-otrimav-22-mlrd-grn-chistogo-pributku>

⁹ <https://agropolit.com/news/16923-dsbu-agrarniy-fond-ne-provela-za-18-rokiv-jodnoyi-tovarnoyi-interventsiyi>

максимуму, який у нього може бути¹⁰.

Таким чином, функціонування інфраструктури аграрного ринку в Україні не забезпечує вільний прозорий рух сільськогосподарської продукції, а відсутність чіткої схеми реалізації «виробник – оптова торгівля - роздрібна торгівля - споживач» негативно впливає на цінову ситуацію на аграрному ринку та не дозволяє виробникам отримати достатній дохід з вирощеної продукції.

Розвиток інфраструктури аграрного ринку повинен стати невід’ємною складовою модернізації економіки України, оскільки дозволить скоротити час обігу товарів і створити безперервні ланцюги управління матеріальними потоками, підвищити прибутковість підприємств внаслідок зниження загальновиробничих витрат, що у цілому сприятиме зменшенню втрат вирощеного урожаю, покращенню цілорічного забезпечення населення продуктами харчування за доступними цінами, поширенню позицій сільгоспвиробників на світових ринках і зменшенню частки імпоротної продукції у внутрішньому споживанні.

Для активізації розвитку інфраструктури аграрного ринку і системи аграрної логістики в Україні необхідно реалізувати наступні першочергові заходи.

1. Кабінету Міністрів України спільно з обласними та районними державними адміністраціями:

- забезпечити проведення інвентаризації існуючих та недобудованих заготівельних пунктів, зерносховищ, інших об’єктів інфраструктури аграрного ринку, за результатами якої визначити орієнтовний обсяг необхідного фінансування добудови таких об’єктів, а також розробити першочергові заходи щодо сприяння у добудові інвентаризованих об’єктів з найвищим ступенем готовності;

- розробити і впровадити заходи підтримки суб’єктів господарювання (через стимулювання розвитку стартапів та інших проєктів, що сприятимуть інноваційній діяльності виробників), які працюють в овочівництві, садівництві, виноградарстві та переробній галузі, діяльність яких пов’язана з післязбиральною доробкою, зберіганням та реалізацією овочевої, плодово-ягідної продукції і спрямована на інвестування, розроблення та виробництво інноваційних продуктів;

- сприяти залученню приватних інвестицій у будівництво та експлуатацію об’єктів аграрної інфраструктури шляхом впровадження процедур видачі дозволів за принципом «єдиного вікна», що прискорить проходження дозвільних процедур, насамперед при землевідведенні та розробці техніко-економічного обґрунтування проєктів будівництва елеваторів, зерносховищ, логістичних центрів, складських приміщень;

- розробити і прийняти регіональні програми розвитку сільськогосподарських

¹⁰ Держрезерв вичерпано [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zn.ua/ukr/finances/derzhrezerv-vicherpano-348320_.html

кооперативів; проводити широку інформаційно-роз'яснювальну роботу в ЗМІ щодо конкурентних переваг сільськогосподарської кооперації;

– сприяти розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації шляхом проведення обміну досвідом та навчань із залученням науковців, фахівців та практиків для керівників і працівників сільськогосподарських підприємств, фермерів, селян задля підвищення їхніх кваліфікаційних знань щодо переваг сільськогосподарської кооперації та методики створення кооперативу, ведення податкової та фінансової звітності, формування збутово-логістичної системи.

2. Кабінету Міністрів України розробити та запровадити:

– механізм довгострокового пільгового кредитування робіт щодо будівництва сучасних овочесховищ з частковим або повним відшкодуванням відсотків за рахунок коштів державного бюджету;

– програму безвідсоткового кредитування та лізингових програм для доступу до техніки, розбудови мережі складських приміщень, плодоовочесховищ, елеваторів, що здаватимуться в оренду фермерським і дрібним селянським господарствам на прийнятних умовах.

3. Міністерству розвитку громад та територій України разом з територіальними громадами сприяти розвитку:

– системи заготівлі у сільській місцевості (яка має передбачати визначення потреби, умов доставки товару, а також пошук і вибір постачальника, підписання довгострокових контрактів та ін.) для закупівлі сільськогосподарської продукції для бюджетних установ, передусім у особистих селянських господарств, що розташовані в даній місцевості;

– місцевих сільськогосподарських ринків і ярмарків, забезпеченню їх умовами для зберігання, обробки та пакування сільськогосподарської продукції, перевірки та контролю її якості, а також дотримання умов функціонування в умовах карантинних обмежень.